

REDUPLIKATIV SO‘ZLARNING USLUBIY SALOHİYATLARI

Yuldasheva Barchinoy - UrDU magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada reduplikatsiyaning badiiy asarlardagi uslubiy imkoniyatlari, ularning qo‘llanilish doirasi ingliz yozuvchilari asarlaridan olingan parchalar asosida tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Reduplikatsiya, neologizmlar, o‘zak, sifat, negiz, bolalar nutqi, alliteratsiya, onomatopeya.

Kiplingning «*Just So Stories*» ertaklarida bolalar tiliga oid neologizmlar uchraydi. Ushbu toifadagi so‘zlar tez-tez uchraydi va Kiplingning bolalar tili va psixologiyasini nozik bilishini ko‘rsatadi. Kipling bolalar tili neologizmlari otlar va fe’llarning o‘zak-mahsuli - **u** qo‘shimchasi yordamida hosil bo‘lgan sifatlar bilan ifodalanadi, bunday so‘zlar bolalar so‘z birikmasiga xos hissiy rang-barangligini ko‘rsatadi, ular ko‘pincha o‘ynoqi yoki mehribonlikni bildiradi. Ushbu sifatlar murakkab sifatlar tarkibiga kiradi, alliteratsiya, onomatopeya va reduplikatsiya maqsadida ishlatiladi. Ushbu reduplikativ so‘zlar (*ablaut combination*) negiz unlisi *takrorlanishida* namoyish etiladi. Ushbu so‘zlar tabiat tovushlarini yetkazadigan yoki bolalar nutqiga taqlid qiladigan mavzuga asoslangan qo‘shma so‘zlardir:

When the flies bit him he broke of the branch of a tree and used it as fly-whisk; and he made himself a new, cool, slushy-squshy mudicap whenever the sun was hot.

R.Kipling, p. 86

They scuttled for days and days and days till they came to a great forest, schisively full of trees and bushes and stripy, speckly, patchy-blatchy shadows.

R.Kipling, p. 59

They had a beautiful time schlusively speckly-spickly shadows of the forest, while the Leopard and the Ethiopian ran about over the schisively greyish-yellowish-readish high veldt outside, wondering where all their breakfast and their dinners and their teas had gone.

R.Kipling, p. 59

We climb out of bed with a frouzly, head and a snarly-yarly voice.

R.Kipling, p. 45

There are Hedgehogs and Tortoises in other places, of course; but the real old and clever kind, with their scales lying lippety-lappety one over the other, like pine-

cone scales, that lived on the banks of the turbid Amazon in the High and Far-off Days, are always called Armadilloes, because they were so clever.

R.Kipling, p. 114

Shunday qilib, reduplikativ soʻzlar muhim uslubiy salohiyatga ega va emotsional maʼlumotni uzatishda ishtirok etadi.

Tilshunoslikning hozirgi bosqichida tilga kognitiv yondashuv rivojlanib bormoqda va u dunyoning lingvistik koʻrinishini oʻzida mujassam etgan holda voqelikni konseptualizatsiya qilish vositasi sifatida qaralmoqda, bu esa inson haqiqati – idrokini “til prizmasi” orqali oldindan belgilab beradi. Kommunikativ harakat maʼlum bir shaxsiy maqsadga erishish vositasi sifatida qaraladi. Tilga oid boʻlmagan maqsadni hal qilishning yoʻllari maʼlum bir vaziyat sharoitida oʻz niyatini toʻliq ifodalash uchun lingvistik materialni yetarli darajada tanlash va tartibga solish orqali shakllanadi.

I.V.Arnoldning taʼkidlashicha, ingliz tilida shunday soʻzlar mavjudki, ular tuzilishi nuqtai nazaridan murakkab soʻzlarga taalluqli boʻlishi mumkin, ammo boshqa mezonlarga koʻra ular qayd etilgan soʻzlarga toʻliq mos kelmaydi. Ular orasida quyidagi guruhlarni koʻrsatish mumkin:

1) tarkibiy qismlardan biri erkin morfemaga taalluqli, ikkinchi komponenti esa variatsiyadir. Masalan:

kit-cat – bolalarning chiziqli oʻyini

criss-cross – krest

2) ikkala komponenti ham psevdomorfeva, fonetik effekt uchun yaratilgan mantiqiy boʻlmagan kombinatsiyalar. Masalan:

bibble-babble

quruq gap

diddle-daddle

bemaʼnilik, puch gap

boogie-woogie

bugi-vugi (raqs)

dilly-dally

shubhalanish

3) ikkala komponenti boʻsh morfemalar

band-stand

estrada orkestri

black-jack

1. pivo uchun idish

2. piratlar bayrog‘i

3. dub daraxti turi.

body on body

yakkama-yakka jang

fifty-fifty

ellikka -ellik

know-how

1) ko‘nikmalar, masala

bilimdonligi

2) ishlab chiqarish

sirlari

I.V.Arnoldning fikriga ko‘ra, reduplikativ so‘zlar 3 ta kichik guruhni tashkil etadi:

1) asl reduplikativ so‘zlar;

2) ablaut bo‘yicha o‘zgaruvchan unli qo‘shma so‘zlar;

3) rifmalangan birikmalar.

Reduplikativ kompozitlar negizning anomatopik takrorlanishi bilan chegaralanmaydi. Ushbu kompozitlar tarkibiga erkin ildiz morfemalari, anomatopik negizlar va psevdomorfemalar kiradi:

hush-hush – sir

mur-mur (fransuz tilidan o‘zlashtirilgan)

Masalan, *blah-blah* “nonsense” so‘zida, “idle talk” so‘zdagi komponentlar – psevdomorfemalar boshqa hech qaerda uchramaydi:

Should be give them half a minute of blah-blah on tell them what had been passing through his mind? (*Priestley*)

Kichraytiruvchi-erkalovchi so‘zlar:

quack-quack o‘rdak

pops-pops bolalar qo‘shig‘i

Reduplikativ so‘zlar muayyan darajada kinoyali ma’noga ega:

pretty-pretty affected by pretty

goody-goody sentimentally good

Rifmalangan iboralar umumiy tugallangan ikki elementdan (odatda psevdomorfemalar) iborat. Masalan:

hocus-pocus

1) fokus

to hocus-

2) qo‘l mohirligi

pocus

1) fokus ko‘rsatmoq

2) aldamoq

hoity-toity

1) voy attang, yo‘g‘-e

2) shovqin, tartibsiz

joylashuv

Demak, reduplikativ so‘zlar stilistik ma‘noga ega bo‘lgan o‘ziga xos murakkab so‘zlardir. Takroriy so‘zlar qiyosi natijalari german tillari va turkiy tillar morfologiyasini, ayniqsa morfologik va semantik tipologiya jihatdan qiyosiy-tipologik o‘rganishga ham asos bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Э.Бегматов. Мустақиллик даври атамалари. 2002. Тошкент.
2. О.Жуманиезов. Ўзбек тилидаги герман тиллари ўзлашмалари. Т.1987.
3. Э.Бегматов. Ўзбек тили тарихий лексикологияси. Т. Фан.1981.